

Adolfo ir Jono Mekų laiškų „romanas“: gyvenamojo pasaulio vieta ir asmuo

Dalia JAKAITĖ
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *Adolfas Mekas, Jonas Mekas, laiškai, vieta, veiksmas, prisiminimai, mama, bendravimas, romanas.*

Įvadas

Sugrįžti prie vietos reikšmių ir reikšmingumo Jono Meko kūryboje (žr. Grudžinskaitė, Jakaitė 2012) paskatino 2020 m. išleista knyga *Jonas ir Adolfas Mekai. Gyvenimo lai(š)kai*. Tai ne pirmoji bendra brolių Mekų knyga. Pavyzdžiui, 1947 m. išleista *Knyga apie karalius ir žmones* – nuo konkrečios tikrovės romantiškai atsiribojančios ir kartu ją simboliškai apibendrinančios pasakos. Pasakų personažams, neretai simbolinėms figūroms, ateinant „iš kažin kur“ (Mekai 1947, 26) ir dažniausiai veikiant neapibrėžtoje erdvėje bei laike, tuo pat metu šis vyksmas neatitrūksta nuo dabartiškos kasdienybės, jai suteikdamas mitologinį sakralios tikrovės matmenį. Šioje mitologizacijoje didelis vaidmuo tenka tiek bendresnei erdvei, tiek ir konkrečiai kasdieniui vietai, vietai, jos būsenai ar daiktams. Pasakoje „Senamiesty“ *Semeniškių idilių* (1948) intonacijomis ir labai panašia pradžia („Senas šis kalbėjimas tuose dūmuose“, – iš pasakos; „Senas yra lietaus šniokštimas“, – iš pirmosios idilės), artimiausio pasaulio daiktais ir garsais sukuriama „paprasto“ žmogaus išgyvenama miesto bohemos atmosfera, tampanti ilgos simbolinės kelionės preliudija (žr. Mekai 1947, 27–28); pasakoje „Ūkininkai“ įsižiūrima į visai šalia esančių, apie savąją *šiaurę* svajojančių lietuvių išievių gyvenimą (žr. Ibid., 31). Beje, su Henriko Nagio poezija įsitvirtinęs šiaurės vaizdinys panašiu metu pradėjo formotis ir Mekų kūryboje. Pasakoje „Žmogus su Šiaure akyse“ šis simbolinis į „savo“ erdvę nukreipto ilgesio vaizdinys yra tarsi Kaino žymė, išskirianti „mūsų“ ir „ne mūsų“ vietos žmones. „Tai ne mūsų krašto žmogus, – kalbėjo žmonės, – jo akyse per daug šiaurės“ (Ibid., 13).

Išsikėlus tikslą aptarti Adolfo ir Jono Mekų laiškams būdingą žmogaus ir vietos sąryšį, vietos suvokimo specifiką, kartu su pasakomis reikšmingas ir kitas kūrybinis kontekstas. Jono Meko *Semeniškių idilėse* nebūtinai sąmoningai pradėtas kurti šios vietos mitas, šioje knygoje iš arti atkuriamas Semeniškių vaizdas vėlesnėse autoriaus knygoje ar abiejų brolių filmuose yra tarsi nykstantis, nutolęs, kitose

vietose ištirpęs, bet ir iš naujo vis ieškomas, atrandamas pasaulis. Iš sąmoningo ieškojimo ar sąmoninės tikimybės susigrąžinti praėjusio laiko vietas, asmenis bei daiktus, iš prigimtinio poreikio kuo stipriau ir autentiškiau išgyventi visa, kas „tave“ supa, randasi naujas santykis tiek su Semeniškiais, tiek ir su dabartinio gyvenimo vietomis. Vieno knygos *Dienų raštai* eilėraščio pradžioje nuskambantis Semeniškių vardas ir tam tikro kaimo tikrovė iškyla kaip organiška gyvenamojo pasaulio dalis, tuo pat metu ir išskirtinė rojaus metonimija (M e k a s 1998, 327). Šią būseną galima atpažinti ir iš kitų įvietintos tikrovės pavidalų. Žemėje apčiuopiamo rojaus esama ir knygos eilėraštyje „A, Niujorkas, šitas didelis / kaimas...“ (Ibid., 354), kuriame vienos ir kitos vietos (konkrečiai neįvardinto kaimo) tapatumas kyla iš vieno svarbiausių žmogiškojo rojaus fenomenų. Tai yra Niujorke ir Semeniškiuose stipriausiai išgyvenama laisvė, su ja atsirandantis gyvenimo džiaugsmas ir nuostaba. Egzistencinę laisvės apsuptį liudija *Semeniškių idiles* primenantys veiksmai, paukščiai, daiktai.

Niujorką, kitas dabarties laiko vietas ir gimtą kaimą suartinantis laisvės pojūtis justis ir savo veiksmais bei daiktais dinamiškuose Mekų laiškuose. Ši knyga – dar vienas paminklas Semeniškiais, tuo pat metu rodantis ir kitos vietos reikšmę, skatinantis iš naujo klausti, o kas apskritai yra vieta, iš ko randasi vienos ar kitos vietos mitas, kas sudaro ir lemia Mekų gyvenime ir kūryboje tokį stiprų ryšį su vieta. Šio straipsnio tikslas – Jono ir Adolfo Mekų laiškų knygą aptarti išryškinant vietos tapatumą brolių ir kitų bendrystėje (komunikacijoje) su jais dalyvaujančių asmenų sąmonėje, parodant jų reikšmę Semeniškių mito istorijoje.

Vieta nėra apleistas dalykas Jono Meko kūrybos recepcijoje. Greta ankstesnės Rimvydo Šilbajorio, Nagio ir kitos recepcijos šiuolaikinėje kritikoje svarbi ir Ramūno Čičelio knyga *Jono Meko „Aukso vidurys“: kūrybos filotopinė žiūra*. Pirmiausia remdamasis Arvydu Šliogeriu, bet ir išplėsdamas *vietos meilės* koncepciją, Čičelis nagrinėja Jono Meko kūrybai būdingą *vietiškumą, antlaikiškumą, subjekto decentraciją ir kitas filotopijos ypatybes*, ypač daug dėmesio skiria kalbiniam filmų diskursui, aptaria ir kartu su broliu kurtus tekstus, jų *atvirumą Kitam kaip egzistencinei patirčiai*, archetipų perkūrimą Mekų pasakose (Č i č e l i s 2020, 31–42, 81, 122–128, 179 ir kt.). Tiesa, teorinėse prieigose iškeliama *įtampa tarp filotopinės ir socialinės-fenomenologinės būties*, kaip ir kitos teorinėse prieigose akcentuojamos įtampos, palieka vietos ir kitokiai žiūrai, anaipol neapeinant fenomenologiškai suvokiamo daiktiškumo, kasdienybės, subjektyvumo, intersubjektyvaus santykio, abipusybės ir viso to reikšmės vietos patirčiai. Mekų kūryboje itin stipriai besireišianti šių elementų sąveika, akivaizdi laiko (prisiminimų) patirties, subjektų komunikacijos ir konkrečių veikslių svarba Jono Meko poezijoje kaip tik skatina aktualizuoti fenomenologijos ir socialinės fenomenologijos metodologiją. Jo aktualumą sustiprina ir paties laiško kaip žanro pasirinkimas su jam būdingomis tarpasmeninio bei socialinio veiksmo, galima sakyti, ir su-būties ypatybėmis. Kartu su Emanuelio Levino bei Maurice'o Merleau-Ponty teorijoje apmąstomomis patirties, kūniškumo, intersubjektyvumo bei „kito“ sąvokomis paranki atrodo

esanti Alfredo Schützo socialinė fenomenologija ir jo gyvenamojo pasaulio samprata, intersubjektyvios gyvenamojo pasaulio erdvės ir per veiksmą realizuotos kasdienės jos lokalizacijos apmąstymas. Nagrinėdamas šio autoriaus teoriją, *veiksmo erdvę* Heineris Legewie išskiria kaip vieną iš gyvenamojo pasaulio struktūrų ir sako, kad pats gyvenamasis pasaulis, būdamas „mano“ sąmonės struktūra, yra ir „mano“ *kasdienės gyvenimo praktikos veiksmų erdvė*, o šioje erdvėje labai svarbūs „mano“ veiksmų ir „kito“ poveikio fenomenai (Legewie 2018). Kaip teigia Sabina Sander, supratimas socialinėje erdvėje – *kito žmogaus veiksmo supratimas* (Sander 2017, 247). Taigi dėl dėmesio laikiškoms ir erdvinėms kasdienio pasaulio struktūroms socialinės komunikacijos erdvė Schützui yra ir konkreti kasdienė erdvė. Kaip teigia Schützą cituojantis Algimantas Valantiejus, *vieta*, „kurioje gyvenu“, *šiam autoriui reikšminga ne kaip „geografinė sąvoka“, o kaip „mano namai“*. Sociologinė Schützo pasaulių (*Umwelt, Mitwelt, Vorwelt, Folgewelt*) poetika, anot Valantiejaus, skleidžiasi *prasminėse artimumo–svetimumo, intimumo–anonimiškumo provincijose* (Valantiejus 2012, 31–32). Almantas Samalavičius, komentuodamas iš dėmesio kasdienybei gimusią ir mitologiniu mąstymu pagrįstą Christiano Norbergo-Schulzo architektūros fenomenologiją, teigia, kad *vietos keičiasi, jos niekada nebūna statiškos būsenos* (Samalavičius 2012, 121–123). Laiko, kūno, veiksmo ar intersubjektyvaus poveikio nulemtas vietos kintamumas – ir Schützo gyvenamojo pasaulio ypatybė.

Vieta kaip komunikacijos terpė (vizualinis knygos aspektas)

Skaitant Mekų laiškus, vietos ir joje vykstančio bendrabūvio, o tiksliau, per komunikaciją vykstančio poveikio vienas kitam svarbą pirmiausia suponuoja pats laiško fenomenas ir ypatingas jo pateikimas knygoje. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad sudarytojas Kęstutis Pikūnas, pateikdamas laiškų faksimiles, nuėjo lengviausiu keliu: nereikėjo ieškoti redakcinių sprendimų, o siekiant kuo stipresnio autentiškumo, savaime tarsi atrito bet kokio komentaro poreikis. Nuėjus šiuo keliu, laiškų skaitymą neretai sunkina išblukusios raidės, o dėl ypač didelio dėmesio laiškų vizualizacijai apskritai randasi įspūdis, kad knyga skirta ne skaitymui, kad tai daugiau vaizduojamojo meno (fotografijų, filmo kadro, piešinių...) albumas, kuriame žodis – anaipol ne svarbiausias dalykas. Vis dėlto yra kitaip, o vaizdai neužgožia žodinio teksto. Kartu su laiškais tarsi siunčiamos fotografijos (kaip pokalbyje su straipsnio autore patvirtino knygos sudarytojas, didelė dalis knygoje pateiktų fotografijų iš tiesų ir buvo siųstos į Semeniškis) ir knygos tekstynas padeda kuo autentiškiau įsitraukti į adresanto bei adresato vietas, atkuria intersubjektyvią, dinamiškai kintančią laiškų rašymo aplinką. Knyga leidžia (ar net reikalauja) visu kūnu įsitraukti į kasdienį gyvenamąjį brolių Adolfo ir Jono Mekų ir jų namiškių pasaulį ar bent jau lemia savotiško Mekų rankraštyno (kaip vietos) įspūdį. Tiesa, bent iš dalies albumo įspūdis išlieka, o jį suponuoja į tam tikrus naratyvus besiklostantys vaizdai: skirtingų kultūrinių tradicijų ar modernistinio meno reprezentacijos, asmeniškai, emociškai ir istoriškai įdomios fotogra-

fijos, pavyzdžiui, paskutinės Mekų nuotraukos prieš emigraciją. Vizualiniu ir ne tik šiuo požiūriu įdomus savotiškas *Semeniškių idilių* komentaras – pagal skirtingų asmenų prisiminimus bei pasakojimus nupieštas Semeniškių kaimo planas (M e k a i 2020, 19–20, 23). Nors tai ir nėra laiškus rašančiųjų tekstas – Pikūno teigimu, planas greičiausiai pieštas Adolfo ir Jono brolio Petro – turint galvoje itin stiprius emocinius bei socialinius visų brolių saitus, šiuos piešinius galima suvokti ir kaip bendruomeninės kūrybinės patirties vaizdinį. Pažymėta vieta, kur gimė broliai Mekai, kaip ir kitos piešinio detalės (tiesa, kartu su knygoje pateiktomis fotografijomis) maksimaliai įvietina Mekų laiškuose aprašomą vaikščiojimą (abiem broliams išskirtinai svarbus veiksmas), kitus veiksmus ir patirtis. 1928-ųjų Semeniškis atkuriantis piešinys, skirtingai nuo 1987-ųjų vaizdo, lemia tvarkos, harmonijos, apskritai gyvenimo įspūdį (langų ir durų simboliai, kiti vaizdiniai bei formos). 1987 m. Semeniškiuose vietoj laukų matyti miškas ir vos kelios sodybos, o bendrai žemėlapis atrodo netekęs pirminės tvarkos ir harmonijos. Tiesa, tarsi palaikydami šią tvarką, savo vietos nekeičia tik kelias ir upė Rovėja, prie kurios ne kartą sugrižtama ir laiškuose, juose taip pat ne kartą fiksuojant dėl laiko ar konkrečių asmenų (mirties) atsiradusius vietos pokyčius.

Semeniškiai kaip laiškų ir pasaulio centras

Beveik kiekvienas laiškas prasideda ir baigiasi Semeniškiais, o tiksliau, laiškam įprastais klausimais apie namiškius, tradiciniu gamtos ir namų ilgesiu ir asmeniškais palinkėjimais pabaigoje. Stebėti ir aprašyti tai, kas vyksta artimiausioje rašančiojo aplinkoje, ypač daug dėmesio skiriant gamtos ritmui, – dar vienas tradicinis laiškų elementas, tuo pat metu rodantis išskirtinį brolių Mekų talentą fiksuoti laiko ir vietos pokyčius, aprašyti aplinką ir tarpasmeninius santykius. Vienu stipriausių Semeniškių ir kartu kitų pasaulio vietų vaizdu tiek emociniu patirtiniu, tiek ir socialiniu ar informaciniu požiūriu galima laikyti 1959-ųjų Adolfo Meko laišką. Emociškai stiprų santykį su artimiausiais žmonėmis ir namais nuo pat laiško pradžios išreiškia ne tik atsiprašymas dėl ilgo nerašymo, bet ir prisipažinimas, kad gyvendamas Meksikoje Adolfas pasiilgo Jono, kad – „pavieniui negalim gerai dirbti“. Gyvas dialogas su namiškiais girdėti iš persakyto mamos klausimo, „ar Meksika yra graži“. Atrodo, kad šis klausimas tampa pagrindine inspiracija visai subjektyvaus ir gamtos laiko, vienos ir kitos erdvės refleksijai, kuri išraiškinga tiek dėl konkrečių realijų, tiek dėl emocijų ir kone antropologinių apibendrinimų. Išryškėja vienas įstabiausių skirtingų vietų išsakymų žmogaus sąmonėje aprašymų visoje knygoje:

Meksika yra gražus kraštas. Amžina vasara ir gėlės ir saulė. Jie niekuomet nemato nei sniego nei speigo. Jie net nežino kas sniegas yra. Negali įsivaizduoti kaip sniegas atrodo. Visą laiką šilta, gražu. Palmės auga soduose, apelsinai, bananai, kaktusai ir visokie pietietiški vaisiai ir gėlės. Išėini į sodą, pakeli ranką ir nusiraškai bananą ar ananasą ar apelsiną ar ką tik nori. Jie tik neturi braškių... nei serbentų... nei mėlyno mėdelio... Klausiu, ar Meksika yra graži. Aš negaliu sakyti teisybės, ka-

dangi aš įsimylėjęs. Man viskas atrodo gražu, nes Meksika yra Glorijos kraštas. Bet, ant kitos rankos, visi kraštai yra gražūs. Aš esu keliavęs daug, mačiau daug kraštų ir gražių kraštų. Šveicarija, Prancūzija, Kanada ir kiti kraštai. Jie visi yra gražūs ir mieli. Bet, kaip mano dėdė kartą man sakė: Nieko nėra gražiau kaip Biržų ežeras, kaip Semeniškių laukai, kaip Rovėjos palankės. Tiesa. Ten gražu kur žmogaus širdis yra. Ir mano širdis šiuo metu yra visur: Ir Semeniškiuose ir Biržuose ir Londone ir Paryžiuje ir Naujorke ir Meksijoje. Aš esu išmėtęs savo širdį visur. Todėl man visas pasaulis mielas. Aš turiu prisiminimų iš visur. Ir kuo daugiau matai tuo viskas pradeda rodytis vienodai.. Meksikoje, pavyzdžiui, daug dalykų buvo labai lietuviški: dainos, papročiai, pasakos, juokai ir žmonės. Žmonės visur yra tie patys – jie nesiskiria daug.

Taip aš ir nuplepėjau... Nes kas gali būt gražiau už Rovėjos lankas pilnas purienų? Ar dobilų lauką? Ar šermukšnių raudonas kepure? Ar kulių mašinų duzginas ankstų rytą? Ar vėžių gaudymą naktimis? Ar Tavo, mama, tylus giesmių rypavimas virtuvėje kada aš gulėdavau toje palubės lovoje ir klausydavaus ir klausydavaus ir visuomet būdavo taip miela girdėti (Ibid., 33–34)¹.

Meksikos grožį motyvuodamas atvirai ir įtikinamai – pirmiausia per savo santykių su šioje vietoje esančiais žmonėmis („aš įsimylėjęs“), jos ir kitų kraštų savitumą, rašantysis tarsi atranda ne iš karto, o tik pasakodamas, leisdamasis į prisiminimus apie buvusio laiko vietas, įsisažmonindamas pamatinį prasmės ir prisiminimų sąryšį grožio patirtyje. Adolfo Meko laiškuose apskritai labai stiprus džiaugsmingas laisvės pojūtis išsakinoti daugelyje vietų (nes – „turiu prisiminimų iš visur“) galų gale vis dėlto patenka į egzistencinę „konkurenciją“ su šį išsakinijimą pirmiausia leidusia išgyventi archetipine vieta. Organiškai išplaukia poetiškai įtaigus Semeniškių vaizdas, kurio patirčiai nemažą poveikį daro „kitas“ – prisiminimus inspiruojantis kaip intersubjektyvią vietos patirties ašį. Pasauliui atviro žmogaus sąmonėje aki-vaizdi egzistencinė Semeniškių stoka girdėti (ir matyti) iš laiško pabaigoje atkurtą, „kito“ (kitų) inspiruotą vaizdą, garsų bei kvapų, iš vienos ar kitos bendrystės ilgesio ir iš savotiško Meksikos žmonių gailėsčio – *jie net nežino, kas yra sniegas*. Panašiai rašoma kitoje vietoje – „niekur kitur nėra pūrienų, tik Semeniškiuose“ (Ibid., 15–16). Apie sniegą, regis, kalbama ne tik dėl kalėdinio rašymo laiko. Ne viename laiške sniegas tampa savotišku vietos ir bendrai būsenos kokybės ženklu, kone rojaus metafora, kuri įgalina ir patį persikėlimą iš vienos vietos į kitą. Adolfui Mekui knygoje priklauso ir vėlgi su prisiminimais siejama ištara, kad Semeniškių jau nebėra: „Atrodo kad Semeniškių nebėra. Semeniškių, kuriuos aš prisimenu – namai, krūmai, ūpelis, medžiai kuriuos mes sodinom. Nebėra. Turbūt taip ir turi būti. Atsiminimai tegu būna atsiminimai. Gyvenimas tegu būna gyvenimas“ (Ibid., 149–150). Tiesa, panašaus praradimo ar nerimo dėl nykstamumo esama ir Jono Meko poezijoje; taigi, kaip ir statant filmus, broliai papildė vienas kitą, jų kūryba randasi iš bendruomenine patirtimi grįstos su-būties. Kaip ir ankstesniame laiške,

¹ Knygoje nenumerojant puslapių su laiškais (kuriuos reikėjo atplėšti tam skirtu popieriniu peiliuku), po straipsnio citatų nurodomi tik puslapiai prieš ir po laiško; leidėjui pasirinkus citavimui tarsi neskirtą laiškų albumo dėlionę, konkrečią citatą teks susirasti perskaičius visą laišką; citatų kalba autentiška, netaisyta, atitinkanti faksimilės tekstus.

viena svarbiausių patirčių yra vietoje (ar vietose) išsiskniję *atsiminimai*, šiuo atveju save nuteikiant stojiškai vietos prarasciai.

Mama kaip centrinis „personažas“ laiškų pasakojime

Semeniškių praradimą kaip savotišką pasaulio pabaigą (apokalipsę) išsakantis Adolfo Meko laiškas broliui Petruui Mekui rašytas 1986 m., praėjus trimis metams po mamos mirties. Tiek laiko, atrodo, prireikė dar giliau nei iki tol įsisąmoninti Semeniškių ir šio artimo žmogaus sąsają. Kiek ankstesniame laiške šis vietos ir asmens (mamos) bendrabūvis įsisąmoninamas kaip savotiškas meno ir mito intencionalumas, galintis išsaugoti ir atmintį. Galbūt vyksta ir kitas procesas: su mama dažnai siejami, jos inspiruojami prisiminimai iškyla kaip vietos sauga.

Mama turėjo ilgą ir gerą gyvenimą. Gaila kad aš jos negalėjau dar pamatyti. Bet mūsų mama yra kaip kokia legenda – visas pasaulis, tie kurie eina į kinus, žino apie ją. Jono ir mano filmas apie mūsų pirmą sugrįžimą į Semeniškius (1971) yra labai platai rodomas – Europoje, Japonijoje ir visus kitur. Ir mama yra centrinis charakteris tame filme. Tai taip ji dar vis gyvena dėl mūsų ir dėl visų kitų žmonių kurie visi ją labai mylėjo (Ibid., 145–146).

Mama kaip Semeniškių ir kartu viso pasaulio centras – paskata atkreipti didesnę dėmesį į apskritai moters figūros reikšmę Mekų filmuose ar Jono Meko poezijoje, o aptariamas laiškų diskursas aktualizuoja ir bendruomeninę sąmonę šioje (šiose) moters tapatybėje. Kai knygos sudarytojo Pikūno paklausiau apie motinos laiškus, suteikęs vilties, kad jie bus rasti Meko *dėžėse*, jis pateikė ir dar vieną įdomų su-būties faktą, sustiprinantį senosios laiškų rašymo tradicijos įspūdį knygoje. Rašyti laiškus mamai padėdavęs jos brolis – evangelikų reformatų kunigas Povilas Jašinskas. Nors knygoje mamos laiškų ir nėra, šis balsas girdėti įvairiais pavidalais. Viena stipriausių tiesiogiai ir netiesiogiai išsakytų patirčių yra vėlgi neretai su vieta siejamas brolių dėkingumas (moralinis matmuo), į kurį beveik neišvengiamai patenka nebūtinai Semeniškių vietos patirtis: „Aš tau, tiktai tau turiu būti dėkingas, tau, kuri mane mažą nešiojai, kad aš dabar galiu čia stovėti, vidury Atlanto, ir mėnesiena grožėtis“, – rašoma Jono Meko laiške (Ibid., 63). Dėl savo mitinio reikšmingumo su Semeniškiais „konkuruojanti“ mama tampa vienu ryškiausių šio epistoliarinio Mekų „romano“ „personažu“. Gal kiek ir mitologizuojant (bet pagrindo tam teikia pati epistoliarika), galima sakyti, kad mama įgalina skirtingų vietų, skirtingų asmenų ir laikų susijungimą, apie ją sukasi ne tik emocinės brolių patirtys, bet ir siužetinės šio „romano“ linijos, o gal netgi mama ir lemia šios knygos kaip romano įspūdį.

Detalėse išsisknijęs vertybinis laiškų „romano“ matmuo

Per santykį su mama (bet ir kitais namiškiais), jos akivaizdoje reiškiasi tam tikras vertybinis laiškų matmuo, kuriam suprasti neišvengiamos konkrečios vietos, laiko ir kitų gyvenamojo pasaulio realijos. Pirmiausia tai yra pati bendrystė,

matoma vien iš bendruomeninio laiškų rašymo. Kita vertybė – iš buvimo kartu neretai kylantis džiaugsmas, linksmumas ar humoras. Jis randasi ir įsivietina kaip savotiškas patikinimas ir įrodymas, kad brolių gyvenime viskas gerai, kad adekvačiai išgyvenami svarbiausi gyvenimo įvykiai ir juos paliudyti galinčios detalės. „Onutei kaip tik keturi suėjo. Didelė mergina jau, jau galėtumėm siųst į gatves laikraščius pardavinėt, mums duoną užsidirbt. Bet gal jau palauksim, kol ji bus penkių“, – 1978 m. rašo Jonas Mekas, čia pat patikindamas, kad „bobutė ir žemuogės“ – „mėgiamiausia kelionės [į Lietuvą] dalis“, nors dukra gerai prisimena ir „Pėtrio karvutę“ (Ibid., 115–116). Su lengvu politiniu humoru į minėtos kelionės planus įtraukiamas planas keletą dienų praleisti Vilniuje – „pas ciesorių“ (Ibid., 107–108). Džiaugsmas ir linksmumas pasikartoja cituoto 1959-ųjų Adolfo Meko laiško pabaigoje. Tai ne tik tradicinis kalėdinio laiko palinkėjimas, bet ir būseną, įgyjanti organiškos savasties įspūdį. Atviras dabartinei tikrovei (gal net labiau nei Jonas), Adolfas Mekas gyvena ir džiaugsmą palaikančiu, saugančiu Rovėjos tėkmės ritmu ar mamos gaminto maisto skoniu. Emocingai ir panašiai suinteresuotai kaip pasakodamas apie savo darbus, Adolfas Mekas papasakoja, kaip bando išmokyti Polą (žmoną) padaryti *košlėnq*, prašo mamos papasakoti ir pasidžiaugia, kad tai pavyko: „Labai ačiū už košlėnos aprašymą!“ (Ibid., 69–72). Beje, maistas, jo gaminimas kaip savaiminga gyvenamojo pasaulio vertybė dinamiškai skleidžiasi abiejų brolių laiškuose.

Įvietintai vertybių sferai priklauso ir ypatingas santykis su gyvūnais. Viename Adolfo Meko ir jo žmonos laiške (1965) į linkėjimus *Semeniškių žmonėms* įsiterpia „linkėjimai Tavo karvutei, jeigu dar tebeturi ją!“ (Ibid., 67–68). Beje, tame pačiame laiške išreiškiamas rūpestis dėl *knygų ir visokių popierių, paliktų aukštame dados kambary*, prie šio klausimo grįžtama ir kituose laiškuose (Ibid., 9–10). Paglostyti prašoma, linkėjimai perduodami ir katinui; abu Mekai čia pat papasakoja apie savo katinų gyvenimą Amerikoje ir pan. Ryšys su gyvūnais ir visa gamta – natūrali kaimo žmogaus tapatybės dalis, kuri tuo pat metu skleidžiasi kaip egzistencinis atvirumas pasauliui. Šį prasmų lauką patvirtina ir kiti veiksmų, kūrybinės veiklos ir visos kasdienybės aprašymai:

Gyvenant visą laiką Neujorke, visą laiką būnant mieste, buvo gera išvažiuoti į laukus. Nuo Neujorko iki Montreal yra 600 kilometrų, Važiuom dviliką valandų. Sustojom miške ir miegojom prie ežero. Laukai pilni karvių. Tai mes išbėgom į laukus ir šokom apie karves, šnekėjomės su karvėmis. Aš dažnai pasiilgstu karvių ir avių. Su karvėm išaugęs tai taip ūkininku ir liksi. Filmininkų rate mes esame dideli žmonės ir visi klausosi ką mes sakom apie filmas. Bet mes visuomet sakom: Mes esame ūkininkai, mes nieko nežinom apie filmas, viską ką mes žinom yra karvės. Karvės su dideliais mėnulio skrytuliais vietoj akių (Ibid., 45–46).

Nors šis buvimas gamtoje įvyksta tarsi Semeniškių atmintis, o atitinkama laikysena motyvuota jų ilgesio – šis šėlsmas ir suokalbis (su karvėmis) įvyksta ne tik todėl, kad tai buvo įmanoma Semeniškiuose, bet išauga ir iš bendro atvirumo pasauliui, kurį liudija tiek žodinėje, tiek ir vizualiojoje Mekų kūryboje plėtojama

panaši laisvės patirtis, panaši džiaugsmo bei nuostabos stilistika. Jau kitaip stiprų emocinį krūvį knygoje įgyja Adolfo Meko žmonos ir Jono Meko perpasakota matymo istorija: broliams pasitraukus iš Lietuvos, į namus atvyko pareigūnai ir negavę norimos informacijos sustatė prie sienos tėvus, kuriems žiūrint sušaudė šeimos gyvulius (Ibid., 47, 82).

Šeimyninių vertybių akiratyje, per santykį su mama ir kitu asmeniu ryškėja dar vienas kiek netikėtas vertybinis aspektas. Santūrus religinis (kaip galbūt ir priklauso reformatams) pasaulėvaizdis pasigirsta iš vilties būti kartu „kad ir kitam gyvenime“, tikėjimo, kad „žmogus yra nemirštamas“ (Ibid., 49–50), iš Jono Meko patikinimo, kad Ona bus protestantė, nes, „koks gudrus bebūtų pasaulis“, jis nenorįs būti gudresnis „užu mūsų tatį, užu mūsų tėvą, ir užu tave, mama: aš visados pasiliksiu krikščionis, ir Oona bus krikščionė ir reformatė“ (Ibid., 95–96, 101–102). Viltimi būti kartu anapusybjėje besibaigiantis 1962-ųjų Jono Meko laiškas prasideda nuo sugestyvios poetinės įžangos, kur prisiminimus sužadina rojaus metafora tampantis sniegas: „Šiandieną truputį pasnigo, tai ir prisiminiau Semeniškius. Bet sniegas tuoj vėl nutirpo, ir gatvės vėl juodos“ (Ibid., 49–50). Anaiptol ne formaliai nuskamba ir retrospekcija, kad, nors anksčiau jie abu (broliai) nėję į bažnyčią, bet įgijo proto ir suprato, kad „be Dievo žinios ir plaukas nuo galvos nenukris“ (Ibid., 65–66). Šią vertybinę liniją sustiprina ir vienas prieškalėdinio laiko prisiminimas, kurio svarbiausias veiksmas – namuose skaitoma Biblija:

Ir norėtusi vėl žiūrėti į tas dideles sniego pusnis, kaip, ankstį rytą, žmonės visais keliais važiuoja į bažnyčią, arkliai vien tik prunkščia, ir važiai tik lekia. O vakare Tata vėl skaitytų, užsidėjęs savo akinius, ir atsisėdęs gale stalo, iš Biblijos apie Kalėdas. O mes, vaikai, gulėdami ant pečiaus, ar prie varstoto, žiūrėtumėm į Alzbūnės gražiai pagražintą spalvotais popieriais lempą ir klausytumės. O tu, mama, sėdėtumei vėl lovoje, prie šiltos sienelės, atsirėmus nugara (Ibid., 31–32).

Panašiai kaip *Semeniškių idilėse*, kalėdinio rojaus žemėje įspūdį kuria viso gyvenamojo pasaulio visuma, kurią sudaro žodinis ir kiti veiksmai, konkretus laikas ir daiktai, vaizdas ir jutiminis pasaulio įspūdis. Kaip ir visoje poetinėje kūryboje, būtent Jono Meko laiškuose veiksmai, regis, įgyja stipresnį egzistencinį svorį, įgalina bendrumą su pasauliu.

„Romanas“ apie menininką ir jo vietą

Šis laiškų „romanas“ – tai ir pasakojimas apie konkrečius kūrybos veiksmus vieno ar kito menininko gyvenime, maištaujančio, modernaus ir kartu nuo savo vietos neatitrūkusio kūrėjo istorija, pagrįsta konkrečiomis laiko ir vietos realijomis. Iki šiol kultūros istorijoje labiau figūruojant Jono Meko kūrybai (ir ne tik dėl šio fakto) laišškai ypač įdomūs dėl Adolfo Meko figūravimo visame pasakojime. Vienas įdomiausių dalykų šios asmenybės gyvenime yra romano (romanų) rašymas, o kad jis kaip toks buvo įmanomas, liudija ir anksčiau cituotos poetikos įtaiga:

Aš daug rašau, kas dieną. Aš užbaigiau vieną knygą, ir dabar pradėjau rašyti antrą. Aš rašau angliškai, romanus apie Amerikos gyvenimą. <...> Aš dar vis rašau savo knygą – kuri darosi didesnė ir didesnė. Negaliu užbaigti. Bus didelis romanas iš trijų dalių. Pirmą dalį jau užbaigiau. Daugelis žmonių ją skaitė ir visiems labai patiko. Vienas spaustuvininkas nori ją spausdinti, bet tai dar nebus taip greitai. Kai knyga bus išspausdinta, tada mudu su Jonu turėsime daugiau pinigų, ir galvojame išsikelti iš Neujorko (Ibid., 15–16, 23–24).

Turint galvoje, kad romanas rašomas angliškai, greičiausiai tai buvo kitas romano sumanymas, palyginti su 1948 m. žurnale *Žvilgsniai* publikuota romano ištrauka, kurioje karo, pasitraukimo iš savo šalies apokalipsė poetiškai įtaigiai perkuriama biblinio Jobo, liturginio laiko asociacijomis, *skersai kaimus, per laukus* bėgančio žmogaus ar *lietaus ir liūtis, gličių stagarų* vaizdiniais (M e k a s 2014, 8–9). Kita vertus, galima numanyti buvus panašios avangardo stilistikos, panašaus pasakojimo kūniškumo. Antroji laiško citata („Aš dar vis rašau...“) – iš 1959-ųjų Adolfo Meko laiško, kuris pradedamas nuo pasidžiaugimo, kad pas mamą atsikėlė gyventi brolis Petras su šeimyna, ir nuo vieno iš daugelio prisipažinimų, kokius *įspūdžius ir prisiminimus* paliko „ta mūsų gryčia ir kutės ir upelis“; o šie prisiminimai tarsi sustiprina ir motyvaciją palikti Niujorką. Be to, koks šis rašymas svarbus tam tikrai „mano“ ir „mūsų“ gyvenimo satisfakcijai, knygos išleidimas siejamas ir su didesne materialine gerove, kuri natūraliai rūpėjo namiškiams. Prie romano rašymo fakto vis grįžta ir Jonas Mekas: „Adolfas jau kelinti metai rašo vieną knygą kurią Amerikiečiai nori išleisti. Kai išleis, mūsų gyvenimas pagerės. Aš pats užbaigiu vieną vaidinimą dėl teatro, kurį kitą žiemą vaidins vienas didelis Naujorko teatras“ (M e k a i 2020, 143–144)². Koks bebūtų Adolfo Meko romano likimas, laišškai lemia intriguojančią siužetinę savęs ieškančio menininko liniją šiame epistoliariniame „romane“. Siekdamas tapti vienu iš išeivijos rašytojų ir tuo pat metu orientuodamasis į platesnę Amerikos auditoriją, Adolfas Mekas galų gale savyje apčiuopia kitą – akademinio ir kartu filmų žmogaus talentą, įsitvirtina ir kaip filmų kūrėjas.

Šiame laišku „romane“ apie kūrybą įdomus ir kitas dalykas, ypač ryškus filmų „darymo“ refleksijose. Tiek vienas, tiek kitas Mekas apie savo darbus geba pasakyti labai daug, tam atrodami namiškiams suprantamą ir kitaip tinkamą kalbą. Surasti tinkamą pasakojimo kalbą, sakyčiau, buvo įmanoma tik su stipriu pasitikėjimu pirmiausia mama ir visa „familija“. Be to, galima nujausti tiesiog primygtinį namiškių prašymą papasakoti apie savo darbus, kas atitiktų abiem broliams ir apskritai visai šeimai, giminei būdingą bendravimo poreikį. Nors ir nežinant mamos ar kitų namiškių reakcijos, itin dažnas ir detalus pasakojimas apie save negalėjo likti be atsako, monologiškas. Iš pasakojimų apie filmus sužinom ne tik, ar tai *neša pinigą*, bet kuo jų filmai yra kitokie, modernūs, kokia apskritai jų esmė, koks filmų adresatas. Viename bendrame 1959-ųjų laiške išsitariama, kad tai, kuo užsiima broliai, „aprašyti ne taip lengva“. Bet tiek šiame laiške, tiek ir daugelyje

² Tris puslapius apimantis Jono laiškas knygoje kažkodėl įterptas šalia vėlesnių devintojo dešimtmečio pradžios vaizdų ir laišku, ir tai viena iš knygos sudarymo mįslių.

kitų broliai vis *aprašinėja*, o laiškai leidžia suprasti ir skirtingą Mekų požiūrį į kiną, pajusti bendruomeninio ir labiau individualaus darbo ritmą, tam tikras bendros veiklos skirtybes. 1959-ųjų laiškas įdomus būtent dinamiška kaita tarp „mes“ ir „aš“ balso – laiškų skaitytojams paliekant tarsi detektyvą, kam priklauso kieno veiksmas bei patirtys:

Tada grįšim atgal. Užsidarysim į šiltą kambarį, ir pradėsime visą užfilmuotą medžiagą tvarkyti, karpyti, klijuoti, organizuoti. Pats filmas bus labai juokingas. Šį kartą dirbam komediją. Mūsų pirmas filmas buvo per rimtas, labai mažai žmonių teikando, jie ir dabar tebesibara čia, bandydami suprasti, apie ką aš ten kalbėjau savo filme. Bet tiek to. Tegu pasidarbuoja. Yra visokių riešutų. Man riešutas labai kietas.

Tikimės, kad mūsų naujas filmas tikrai nueis pas jus. Jo vardas „Aleliuja, kalvos!“ Būt jis nebus visai užbaigtas ligi balandžio ar gegužės (Ibid., 55–56).

Toliau pateikiant informacijos apie Maskvos *filmo žurnalo* atspausdintą vieną „mano“ straipsnį, redaguojamą naują *Film Culture* numerį, kad, nors „iki ausų skolose“, sūnūs gyvena „dainuodami ir linksmi“, visame pasakojime dinamiškai jungiasi dabarties ir praeities laikas, emocinė patirtis ir informacijos konkretumas. Šias ir kitas jungtis įgalina ir konkrečios vietos, jos daiktų pojūtis. Keičiantis filmų prioritetams ir kiek atsiskiriant abiejų kūrėjų veiklai, praeities balsas – mamos žodis – išlieka svarbiu atskaitos tašku siekiant sau ir „kitam“ paaiškinti savo darbą, paaiškinti knygų rašymui ir skaitymui (kaip klasikinei vertybei) prilygstančių kuriamų filmų esmę:

Užbaigiau naują filmą, kuris, atrodo, visiems labai patinka. Jis buvo rodytas jau Berlyno filmų festivalyje, liepos mėnesį. Šveicarai jį rodys rugpjūčio pabaigoj, ir vėliau rudenį jis bus rodomas Londono festivaly. Mano filmai tai jau ne tokie kokius daro ir rodo čia Amerikoj ar ir Maskvoj. Mano filmai nerodo kvailių istorijų, kaip romanėlius. Aš filmuojau ir rodau tikrai tikrus žmones, iš gyvenimo, be jokio vaidinimo, be jokių aktorių. Aš žinau, kad kai dar buvom vaikai, tu sakydavai, kad neitumėm į kiną. Po teisybei, mes ir dabar į kiną labai neinam. Mes skaitom, kad eiti žiūrėti tų komercinių ir kvailių istorijų yra tikrai laiko gaišinimas. Mes verčiau sėdim namuos ir skaitom knygas. Labai mažai rimtų ir gerų filmų pasauly tėra (Ibid., 103–104).

Taigi tikrojo filmo tapatybė – kasdieniškai ir daiktiškai suvokiamas grožis, atrandamas su nuolatine buvusio laiko retrospekcija. Panašiai kaip anksčiau cituotame Adolfo Meko laiške, kuriame jis sakosi nieko neišmanantis apie filmus (tik apie karves) ir kuriame tuo pačiu patvirtinama, kad bet koks jų filmas būtų neįmanomas be karvių ar panašios patirties, – ir Jonas Mekas, kad paaiškintų, kas yra jiems reikšmingi filmai, iš prisiminimų iškelia dar vieną tikrojo grožio etaloną:

Mūsų Tata darydavo gražias karietas, važius. Mes gražių karietų niekadus jau nemokėsim dirbti, mes Tatas niekadus nepralenksim. Bet kad ir filmus suksim, norim juos taip gerai padaryti, kad ir Tata, jeigu jis mūsų darbą matytų, pasakytų: Gerai, kad Mekų vardo negadinat – šitas filmas beveik taip gerai padarytas, kaip mano važis (Ibid., 17–18).

Taigi filmų prasmei paaiškinti pasitelkiama tiek šiapusinė, tiek anapusinė perspektyva, randant progą išsakyti kiekvieno „kito“ kuriamą Semeniškių gyvenimo pilnatvę. Beje, laiškuose vis komentuojamas „mūsų“ darbų pripažinimas pasaulyje – galimybė namiškiams didžiuotis savo „vaikais“, o tai galima nujausti ir kaip mamos ypač palaikomą šeimos vertybę. Kaip liudija kitas laiškas, džiaugsmo tiek patiems broliams, tiek mamai turėjo teikti ne tik patys darbai, bet ir tai, kad laikraščiuose minimi Semeniškiai. Po kelionės į Lietuvą Jonas Mekas parašo: „Visas pasaulis matys Tave, Tavo namuką ir mus visus ten šokant, geriant alų ir durnavojant“ (Ibid., 89–90).

Dėl šio *durnavojimo*, kitaip tariant, dėl kuo dažnesnio bendravimo ir galimybės aplankyti Semeniškius, buvo padarytas ir ne vienas reveransas tuometiniam istoriniam laikui. Šis „romanas“ yra ir apie ideologines pokario įtampas, išėivių gyvenimą, apskritai sudėtingą pokario ir vėlesnį laiką. Apie Mekų kaip išėivių gyvenimą daug pasako archetipinė ir kartu labai asmeniška kaltės patirtis, su aukštaitišku humoru save pavadinant ir „svieto paplavūnais“, iš kurių „nei skuros nei pieno“ (Ibid., 29–30). Ne taip autentiškai, kartu ir dviprasmiškai nuskamba apibendrinimas, kad „emigruoja tik blogi žmonės“ (Ibid., 22–23), arba Adolfo Meko patarimas mamai mesti „ūkininkauti“ (Ibid., 15–16): į kabutes imamas žodis ir pats patarimas (tarsi būtų laisvė rinktis), viena vertus, nuskamba kaip esančios tvarkos, tuometinio gyvenimo pripažinimas; kita vertus, tame galima išvilgti ir paslėptos kritikos tuometinio gyvenimo atžvilgiu. Laiškuose atvirai fiksuojama ir tuometinės cenzūros invazija, primenantį apie apsunkintą kelią norint persiųsti knygas, trukdanti ir kitam bendravimui. Adresato vis nepasiekiant dviem eilėraščių knygoms, 1961-ųjų laiškuose Jonas Mekas rašo:

Kažkas vagia. Bet ką čia gali padaryti. <...> Visi tie prakeikti politikieriai. Jie vis savo pirštus kišioja, kur nereikia, kur jie nieko neišmano. Dėl to pasaulis dar vis ant šunio uodegos tebeina. Tikėkimės, kad Dievas kitokius laikus mums atsiųs, kada žmogus galėsi siųsti ką nori ir kur nori, ir niekas pirštų nekaišios. Vienaip ar kitaip aš ieškau teisybės. Jeigu reikės, aš pasieksiu patį Chruščiovą, bet mano knygos turi nueiti pas tave (Ibid., 43–44, 47–48).

Kiek kitokio pobūdžio dviprasmybės skleidžiasi amerikietiško gyvenimo kritikoje, pvz.: „Mes savo filme kritikuojame Amerikos žmogaus sumaterialėjimą, sugyvulėjimą, be jokio pasigailėjimo“; „Amerikoje galima gyventi gerai, jeigu kam niekas nerūpi“ (Ibid., 43–44, 48–49). Neatmetant visai įmanomo autentiškai skeptiško vertinimo galimybės, panaši Amerikos gyvenimo kritika, kaip ir kartkartėmis pozityvus požiūris į gyvenimą Lietuvoje (pavyzdžiui, į komunizmą Europoje) greičiausiai buvo neišvengiamas kompromisas renkantis bendravimą kaip tokį, norą padėti namiškiams, jiems siunčiant ne tik savo knygas, žurnalus su Mekų straipsniais, bet ir šiltesnį *paltuką*, batus ar „piliulių dėl geresnio miegojimo“ (Ibid., 35–36). O kaip besąlygiška alternatyva vienam ar kitam „blogiui“ iškyla toje pačioje Amerikoje įmanoma kelionių ar kūrybinė laisvė, kurios pojūtis, kaip sakyta, primena ir Semeniškių laisvės pojūtį. Visos Mekų aprašomos kelionės

(tai dar vienas naratyvas „romane“) iš esmės prasideda nuo Semeniškių, nuo ten įvykusio vaikščiojimo, dabartiniu savo buvimu sujungiant bent kelias gyvenamojo pasaulio realijas.

Išvados

Viena iš pasakų *Knygoje apie karalius ir žmones* vadinasi „Daina apie motiną“. Ji baigiasi savo vaiką sode pasitinkančios motinos (primenančios biblinio sūnaus palaidūno tėvą) žodžiais: „Štai ir lovelę tau pataisiau, ir drabužėlį padėjau, ar nepailsai bežaisdamas?“ (M e k a i 1947, 26). Juose turbūt įrašytas ir Mekų mamos balsas.

Verta konstatuoti, kad Mekų laiškai leidžia suvokti ypatingą subjekto, pirmiausia mamos, vaidmenį visame gyvenamajame brolių pasaulyje, mamos ir kito asmens poveikį Mekų sąmonėje išsiskiriant Semeniškių ir kitų vietų realijoms.

Subjektyvaus ir istorinio laiko apraiškos, individualios ir bendruomeninės vietos patirtys, socialinės ir egzistencinės su-būties pavidalai, artimiausios kasdienybės pasaulis ir kūrybinio kelio trajektorijos lemia savotiško laiškų „romano“ įspūdį, o mama ryškėja kaip vienas pagrindinių jo „personažų“, įgyjantis ir mitologinį pasaulio centro įvaizdį.

Žvelgiant per mamos (adresato) ir bendruomeninės pačių rašančiųjų (adresanto) patirties prizmę, išryškėja nuo vietos neatsiejamas, jos patvirtinimo reikalingas „romano“ vertybių spektras: besąlygiško džiaugsmo ir stojiškumo nuostata, religinio pasaulėvaizdžio apraiškos, vertybinis ryšys su gyvūnų ir daiktų pasauliu. Šis laiškų „romanas“ pasakoja ir apie sudėtingą pokario laiką, kurio vertinimo dviprasmybes bent iš dalies lemia stiprus bendravimo poreikis.

Dar viena siužetinė linija yra nuo vietos neatsiejamas pasakojimas apie kūrybą ir kūrėjo įsitvirtinimą. Vienas svarbiausių atskaitos taškų siekiant perteikti kuriamo meno grožį yra savo vietos ir veiksmų atmintis. „Romano apie menininką“ tapatybėje dalyvaujant abiem broliams, iš laiškų ryškėja iki šiol kultūros istorijoje mažiau žinomo Adolfo Meko figūra. Jam būdinga „mūsų“ ir „mano“ savirefleksija, konkrečios prisiminimų realijos ir jų atgarsis dabarties patirtyje leidžia apčiuopti visu kūnu išgyvenamos vietos tapatumą šio kūrėjo sąmonėje, abipusę atvirumo pasauliui ir konkrečios vietos išgyvenimo sąsają.

Vertingi savaime, Mekų laiškai suvoktini kaip reikšmingas visos Mekų kūrybos kontekstas, rodantis ne tik individualios, bet ir bendruomeninės patirties, tam tikrų asmenų komunikacijos ir poveikio vienas kitam, kasdienybės daiktų ir veiksmų įtaką vietos sąmonei, vidinei ir išorinei vietos dinamikai. Viena svarbiausių vietos fenomenologijos patirčių – prisiminimai, kitaip tariant, ne tik „mano“, bet ir „kito“ intersubjektyviai palaikoma praeities dabartis.

Literatūra

Č i č e l i s 2020 – Ramūnas Čičelis, *Jono Meko „Aukso vidurys“: kūrybos filotopinė žiūra*, Vilnius: Versus.

- Grudžinskaitė, Jakaitė 2012 – Simona Grudžinskaitė, Dalia Jakaitė, „Regioninė tapatybė vėlyvojoje Jono Meko poezijoje ir filmuose“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 14, 180–191.
- Legewie 1998 – Heiner Legewie, “Vorlesung: Die alltägliche Lebenswelt”, *Hermeneutische Diagnostik*, 1998/1999 [prieiga internete: https://www.ztg.tu-berlin.de/download/legewie/Dokumente/Vorlesung_3.pdf; žiūrėta 2020-10-26].
- Mekai 1947 – Adolfas ir Jonas Mekai, *Knyga apie karalius ir žmones*, Tübingen: Patria.
- Mekai 2020 – Jonas ir Adolfas Mekai, *Gyvenimo lai(š)kai*, Vilnius: Post scriptum.
- Mekas 1998 – Jonas Mekas, *Dienų raštai*, Vilnius: Baltos lankos.
- Mekas 2014 – Adolfas Mekas, „Ištrauka iš romano“, *Žvilgsniai* [faksimilinis leidinys], 4 (1948), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Samalavičius 2012 – Almantas Samalavičius, „Vietos dvasia“ Christiano Norberg-Schulzo architektūros fenomenologijoje“, *Logos* 71, 119–126 [prieiga internete: http://www.litlogos.eu/L71/Logos_71_119_126_Samalavicius.pdf; žiūrėta 2020-10-26].
- Sander 2017 – Sabina Sander, “Alfred Schütz: Die Intersubjektivität der Lebenswelt und Möglichkeiten des Fremdverstehens”, *Dialogische Verantwortung*, Paderborn: Wilhelm Fink, 239–280 [<https://www.fink.de/view/title/53057>; žiūrėta 2020-10-26].
- Valantiejus 2012 – Algimantas Valantiejus, „Alfredas Schützas ir atviri fenomenologinės sociologijos horizontai: intersubjektyvumo konstitucija ir orientacija Tavęsp“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2 (31), 24–74 [prieiga internete: <https://www.journals.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/392/331>; žiūrėta 2020-10-26].

Dalia Jakaitė

Adolfo ir Jono Mekų laiškų „romanas“: gyvenamojo pasaulio vieta ir asmuo

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *Adolfas Mekas, Jonas Mekas, laiškaai, vieta, veiksmai, prisiminimai, mama, bendravimas, romanas.*

2020 metais išleista knyga *Jonas ir Adolfas. Gyvenimo lai(š)kai* – ne pirmoji bendra brolių Mekų knyga. 1947 metais išleista pasakų rinktinė *Knyga apie karalius ir žmones*. Laiškams suprasti reikšmingas ir kitas kūrybinis kontekstas: Jono Meko knygos *Semeniškių idilės, Dienų raštai*, filmai ir kt. Adolfo ir Jono Mekų laiškai – dar vienas paminklas Semeniškiams, tuo pat metu rodantis ir kitos vietos reikšmę kūrėjų sąmonėje. Šio straipsnio tikslas – Jono ir Adolfo Mekų laiškų knygą aptarti atskleidžiant vietos patirties specifiką dviejų brolių ir kitų komunikacijoje su jais dalyvaujančių asmenų sąmonėje, parodant jų reikšmę Semeniškių mito istorijoje. Metodologinei perspektyvai pasirinkta Alfredo Schützo socialinė fenomenologija ir jo gyvenamojo pasaulio samprata.

Skaitant laiškus, vietos svarbą pirmiausia lemia ypatingas knygos sudarytojo dėmesys vizualiajai ir jutiminei leidinio išraiškai: autentiško skaitymo siekis, fotografijų ir kitų vaizdų gausa. Beveik kiekvienas laiškas prasideda ir baigiasi Semeniškiais, kurių veidas išryškėja per tam tikrų veiksmų, asmenų, konkrečių vietos realijų ir daiktų sąveiką. Viename Adolfo Meko laiške ir vienoje stipriausių Semeniškių reprezentacijų apmąstoma dviprasmiška prisiminimų vieta erdvės bei vietos patirtyje, išryškėja tam tikro asmens veiksmų, „mano“ ir „kito“ kūno svarba vietos tapatybėje. Vietai suprasti svarbus rašančiojo dėmesys ne tik konkrečioms realijoms, bet ir atvirumas pasauliui, gebėjimas išsakyti bet kurioje vietoje. Nors knygoje mamos laiškų ir nėra, jos figūra formuojasi iš vieno ar kito laiškų adresanto prisiminimų, atsakymo į jos užduotus klausimus, perpasakotų mamos istorijų ir kt. Leisdama susijungti skirtingoms siužetinėms linijoms, mama tampa vienu iš ryškiausių šio epistoliarinio „romano“ „personažų“. Tik jos akivaizdoje galėjo pasirodyti konkretus vertybinis rašančiųjų laukas, sudėtingas pokario laikas, modernaus, šiuolaikiško ir kartu tam tikrose tradicijose, konkrečiose vietose išsisknijusio menininko naratyvas.

Dalia Jakaitė

The “Novel” of Letters by Adolfas and Jonas Mekai: a Person and Place of a Lifeworld

S u m m a r y

Keywords: *Jonas Mekas, Adolfas Mekas, letters, place, action, memories, mother, communication, novel.*

The book *Jonas ir Adolfas Mekai. Gyvenimo lai(š)kai*, published in 2020, is not the first book co-written by Mekai brothers. In 1947, a collection of fairy tales, *Knyga apie karalius ir žmones*, was published. Another creative context is also important for understanding the letters: books by Jonas Mekas *Semeniškių idilės*, *Dienų raštai*, films, etc. The letters of Adolfas and Jonas Mekai are another monument to Semeniskiai (a village in Biržai district), at the same time showing the significance of another place in the consciousness of the creators. The aim of this article is to discuss the book of letters of Jonas and Adolfas Mekai by revealing the specifics of local experience in the consciousness of two brothers and other persons involved in communication with them, showing their significance in the history of Semeniskiai myth. For the methodological perspective, the social phenomenology of Alfred Schütz and his conception of the living world were chosen.

When reading letters, the importance of space is primarily determined by the book compiler's special attention to the visual and sensory expression of the publication: the pursuit of authentic reading, the abundance of photographs and other images. Almost every letter begins and ends with Semeniskiai, which face is showed up through the interaction of certain actions, persons, specific local realities and things. One letter from Adolfas Mekas and one of the strongest representations of Semeniskiai reflect on the ambiguous place of memories in the experience of space and place, highlighting the importance of “my” and “other” body, actions of a certain person in local identity. To understand a place, the

writer's attention is important not only to specific realities, but also the openness to the world, the ability to take root in any place. Although the book does not contain the letters of the mother, her figure is formed from the memories of one or another addressee, the answer to her questions, retellings of her stories, etc. By allowing different storylines to unite, the mother becomes one of the most striking "characters" in this epistolary "novel". Such things as a specific value field of writers, a complicated post-war period, a narrative of an artist who is modern and at the same time rooted in certain traditions, could appear only in her presence.

D a l i a J A K A I T Ę
Regionų plėtros institutas
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 25
LT-76351 Šiauliai
[dalia.jakaite@gmail.com]

Straipsnis gautas 2020 m. spalio 31 d., priimta 2020 m. lapkričio 20 d.
Received 31 October 2020, accepted 20 November 2020.